

Łukasz Sendek

**KAZIMIERZ KRAJ, ROSJA W WALCE Z TERRORYZMEM,
[WYD. NAKŁADEM AUTORA, KRAKÓW 2009, 215 s.]**

Recenzowana książka to *novum* na polskim rynku wydawniczym. Po raz pierwszy bowiem szczegółowej analizie poddano rolę Rosji – wpływowego państwa na światowej arenie politycznej – w zwalczaniu terroryzmu zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak regionalnym i międzynarodowym. Przedmiotem opracowania jest przede wszystkim polityka wewnętrzna Rosji jako determinanta aktywności władz Federacji w walce z terroryzmem. Ważnym elementem książki jest także szczegółowa analiza rosyjskich aktów prawnych oraz organizacji i podmiotów odpowiedzialnych za przeciwdziałanie oraz zwalczanie terrorystów i ich organizacji. Jeśli chodzi o ramy czasowe, to zasadniczo Kazimierz Kraj zajmuje się okresem po rozpadzie ZSRR, czyli od 1991 r. do współczesności, z pewnymi wyjątkami, które omówione zostaną poniżej. Kazimierz Kraj, którego zainteresowania naukowe skupiają się wokół terroryzmu, historii radzieckich służb specjalnych, a także polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, jest autorem kilku specjalistycznych artykułów poruszających omówione zagadnienia¹. Dorobek naukowy autora pozwala zatem spodziewać się wysokiego poziomu merytorycznego publikacji.

Książka składa się z pięciu rozdziałów oraz kompletu załączników. Rozdział pierwszy jest częścią teoretyczną, w której dominuje akademicki wykład, mający na celu zaznajomienie czytelnika z pojęciem terroryzmu. Przedstawiona zostaje

¹ Por. inne artykuły autora: K. Kraj, *Status i pozycja polityczna Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2008, nr 1–2, s. 147–157; idem, *Rola Rosji w walce z terroryzmem międzynarodowym*, [w:] *Walka z terroryzmem w świetle prawa międzynarodowego*, red. K. Lankosz, M. Chorośnicki, P. Czubik, Bielsko-Biała 2004, s. 153–166.

zatem etymologia nazwy terroryzm, zarys historii terroryzmu, metody ataków, ich cele i formy. Omówione zostały także pokrótce nurty i fale terroryzmu, źródła finansowania oraz struktury ugrupowań terrorystycznych. Ze względu na charakter opracowania jest to raczej analiza pobieżna, która jedynie sygnalizuje, z czym mamy do czynienia, tym niemniej wystarcza do poznania zjawiska. W dalszej kolejności autor szczegółowo przedstawił ogniska terroryzmu we współczesnym świecie i nakreślił sylwetkę współczesnego terrorysty. W rozdziale tym znajdujemy autorską propozycję porównania rezultatów badań empirycznych nad aktami terroryzmu w celu stworzenia kompendium wiedzy na ten temat, co pozwoliłoby na ujednoczenie procedur, mechanizmów oraz terminologii w walce ze zjawiskiem w skali globalnej. Wiąże się to z prognozowanym przez autora rozwojem tego zjawiska, o którym mowa w końcowej części rozdziału.

W drugim rozdziale przedmiotem rozważań autora jest geneza i ewolucja terroryzmu na gruncie rosyjskim, począwszy od drugiej połowy XIX w. Autor szczegółowo analizuje zjawisko terroryzmu w Rosji i sugestywnie przedstawia historyczne korzenie tego zjawiska; twierdzi na tej podstawie, że źródła współczesnej działalności terrorystycznej na terenie Federacji Rosyjskiej są korelacją trzech czynników: polityczno-kulturowego, ideologicznego oraz społeczno-psychologicznego. Czynniki te dały o sobie znać z całą mocą po burzliwych wydarzeniach towarzyszących rozpadowi ZSRR. Jednak największe zagrożenie dla bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej autor upatruje w niestabilności Północnego Kaukazu, szczególnie Czeczenii, w której walka partyzancka powoli przekształcała się w „walkę samodzielnych oddziałów stosujących metody czysto terrorystyczne”². Autor przedstawia i charakteryzuje współczesne organizacje terrorystyczne działające na terenie Federacji Rosyjskiej i zamieszcza pożyteczne dla czytelnika kalendarium najważniejszych aktów terroru w latach 1991–2004. Kazimierz Kraj szczegółowo omawia przy tym cztery akcje terrorystyczne, które wybrał spośród setek tego rodzaju, uznając je za najważniejsze.

Następne trzy rozdziały poświęcone zostały analizie systemu instytucjonalnej walki z terroryzmem w Rosji oraz współpracy władz tego państwa w zwalczaniu terroryzmu zarówno w Europie, jak i na forum światowym. W rozdziale trzecim znajdujemy przegląd rosyjskich uregulowań prawnych oraz instytucji odpowiedzialnych za walkę z terroryzmem. Szczegółowo omówiona została również rola prezydenta Federacji Rosyjskiej w tej walce. Czwarty rozdział pokazuje udział Rosji w walce z terroryzmem w ramach współpracy z krajami Wspólnoty Niepodległych Państw a także Szanghajskiej Organizacji Współpracy. Ostatni rozdział poświęcono natomiast aktywności rosyjskiej w zwalczaniu zjawiska na arenie międzynarodowej. Opisano w szczególności wielopłaszczyznową współpracę Rosji na forum ONZ oraz scharakteryzowano stosunki z UE, NATO, USA, OBWE, Radą Europy, Grupą G-8 czy ASEAN. Przedmiotem uwagi autora są także umowy bilateralne zawierane z poszczególnymi państwami. Rosja, jako jedno z najbardziej

² K. Kraj, *Rosja w walce z terroryzmem*, Kraków 2009, s. 76.

zagrożonych zjawiskiem terroryzmu państw, przedstawiona została jako niezwykle aktywny uczestnik w tej walce. Na przykładzie rosyjskim autor uświadamia czytelnika o złożoności problemu oraz sygnalizuje, iż ogromne doświadczenie rosyjskich władz w walce z terroryzmem, a także rosyjskie ustawodawstwo mogą posłużyć jako przykład dla innych krajów w budowaniu efektywnego systemu antyterrorystycznego. Argumentując swoją tezę autor twierdzi, że „Rosja jest jedynym w swoim rodzaju poligonem doświadczalnym, gdzie występują praktycznie wszystkie rodzaje terroryzmu, a zagrożenie jest nim wysokie”³.

Omawiana publikacja jest ważnym przewodnikiem po skomplikowanej tematyce walki z terroryzmem w Rosji oraz istotnym źródłem wiedzy na ten temat. Autor nie ustrzegł się jednak kilku niedociągnięć. Być może będzie to szczegółem, ale drażnić może fakt umieszczania w przypisach, a czasem także w tekście głównym nazw, np. ustaw pisanych cyrylicą bez polskiego tłumaczenia, co dla osoby nieznającej języka rosyjskiego jest nieczytelne i niezrozumiałe. Od publikacji tej rangi oczekiwać należy także kompleksowego przeglądu wszystkich instytucji odpowiedzialnych za walkę z terroryzmem, a zatem również walkę fizyczną, w której udział biorą głównie oddziały specjalne. W tekście tylko napomniano o oddziałach Alfa i Wypieł i całkowicie pominięto inne, takie jak Specnaz, Witiaż czy Delfin.

Nie można również całkowicie przyznać racji twierdzeniu autora, iż „[...] u podstaw terroryzmu nie leżą dewiacje natury psychicznej”⁴. Według pewnej grupy poważnych badaczy zjawiska, źródeł terroryzmu upatrywać można właśnie w paranoicznym umyśle przywódcy, który potrafi porwać do działania ludzi mających podobny tok myślenia. Dla osoby takiej idea zabijania jest pewną wizją świata, której zwieńczeniem jest pewna forma nieśmiertelności. Osoba taka swoim zachowaniem usprawiedliwia więc agresję i zabijanie, dlatego podwładni nie mają żadnych wątpliwości natury etycznej. Mimo badań wskazujących na cechy typowe dla terrorysty (obecność dodatkowego chromosomu – syndrom Klinefeltera, podniesione poziomy serotoniny i testosteronu, obecność toksycznych metali ciężkich i pewnych defektów mózgowych), dotychczas nie ustalono jasno określonej „terrorystycznej” osobowości, aczkolwiek potwierdzono istnienie cechy wspólnej – narcyzmu⁵.

Za pewną niedoskonałość uznać można również brak adnotacji odnoszącej się do koncepcji falowości terroryzmu, którą uważa się za ogromnie istotną w dziedzinie badań nad terroryzmem. Koncepcję czterech fal terroryzmu przedstawił David Rapoport twierdząc, iż przybierają one postać sinusoidalną i częściowo nakładają się na siebie. Pierwsza fala, nazwana anarchistyczną, rozpoczęła się w Rosji w 1879 r. i zakończyła w chwili rozpoczęcia I wojny światowej.

³ *Ibidem*, s. 188.

⁴ *Ibidem*, s. 23.

⁵ Por. B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, Warszawa 2009, s. 429–433. Studium psychologii terroryzmu znajdziemy w publikacji: J. Horgan, *Psychologia terroryzmu*, Warszawa 2008.

Druga fala, tzw. antykolonialna, zaczęła się po I wojnie światowej (w Irlandii Północnej), a jej szczyt przypadł na okres dwóch dekad po II wojnie światowej. Trzecia fala początek bierze w drugiej połowie lat 60. i kończy się w ostatniej dekadzie XX w. Została ona nazwana nowolewicową, gdyż była zdominowana przez rewolucjonizm, idee lewicowe oraz zimną wojnę ze swoimi wewnętrznymi konfliktami. Czwarta fala rozpoczęła się w 1979 r., aczkolwiek szczyt przypada na okres pozimnowojenny i trwa do dziś. Dominuje w niej pierwiastek religijny, antyglobalizm i antyimperializm – jest to era dzihadu⁶. Ciekawą alternatywę dla koncepcji Rapoporta prezentuje Mark Sedgwick, wyodrębniając zupełnie inne cztery fale: włoską – od ok. 1820 r. do lat 1943–1948; niemiecką – od ok. 1919 r. do końca II wojny światowej; chińską – od 1937 r. trwającą do dziś, oraz falę afgańską, która zaczęła się w roku 1978 i trwa po dziś⁷.

Odnosząc się do postulatu autora na temat stworzenia globalnego kompendium wiedzy na temat terroryzmu warto pamiętać, iż jest to idea nieco abstrakcyjna, chociażby ze względu na specyfikę każdego kraju, tworzącą odmiany terroryzmu, których nie da się tym samym podciągnąć pod wspólny mianownik i wypracować jednolite ramy działania w skali globalnej. Należy mieć również na uwadze fakt, że mimo wzmożonej aktywności i budowania silnej pozycji międzynarodowej, Rosja raczej nie będzie żywo zainteresowana włączeniem państw obszaru WNP w międzynarodową koalicję antyterrorystyczną pod przewodnictwem USA, ponieważ wiąże się to z rosnącymi wpływami amerykańskimi w przestrzeni poradzieckiej.

Za ułomność pracy w części dotyczącej cyberterroryzmu należy uznać brak odniesienia się autora do ataku rosyjskich przestępców na Estonię z roku 2007.

Recenzowana publikacja jest niewątpliwie cennym źródłem informacji na temat badanego zjawiska. Jest to książka niezwykle aktualna, a jej rangę podnosi bogata bibliografia zgromadzona przez autora. Oprócz kilku szczątkowych artykułów, aż dotąd nikt nie podjął się zadania przygotowania syntezy tak obszernego zagadnienia. Pewien niedosyt pozostawić mogą wspomniane niedociągnięcia, jednakże w kontekście całej publikacji, mają one charakter marginalny i nie zakłócają pozytywnego wrażenia. W XXI w., kiedy zagrożenie terroryzmem stało się powszechne, zrozumienie roli, jaką odgrywa Rosja i jaką rolę państwo to może odegrać w zwalczaniu terroryzmu, staje się niezbędne.

Polski czytelnik otrzymuje zatem kompleksową analizę zjawiska, która zmusza do zastanowienia się nad meandrami współczesnej polityki. Czytając o terroryzmie, należy wszakże pamiętać, że działalność międzynarodowej koalicji antyterrorystycznej jest wykorzystywana często do realizacji celów polityki wewnętrznej (USA wykorzystywały to do przeprowadzenia wojny w Iraku, a Rosja jako walkę z terroryzmem międzynarodowym tłumaczyła swoje – co najmniej ambiwa-

⁶ B. Bolechów, *Terroryzm – trendy, ekstrapolacje, próby prognozy*, [w:] *EURO 2012. Mistrzostwa w cieniu terroryzmu*, red. K. Liedel, Warszawa 2007, s. 7.

⁷ M. Sedgwick, *Inspiration and the origins of global waves of terrorism*, „Studies in Conflict & Terrorism” 2007, Vol. 30, No. 2, s. 97–112.

lentne – działania wojskowe w Czeczenii), co czyni przedmiotowe zjawisko zagadnieniem interdyscyplinarnym, wymagającym od czytelnika analizy terroryzmu w szerokim kontekście geopolitycznym.